

UČNI NAČRT

SOCIOLOGIJA

Gimnazija

Splošna, klasična, strokovna gimnazija

Obvezni, izbirni predmet, matura (70/210 ur)

UČNI NAČRT

SOCIOLOGIJA

Gimnazija; Splošna, klasična, strokovna gimnazija

Obvezni, izbirni predmet, matura (70/210 ur)

Predmetna komisija:

Tanja Popit, Zavod RS za šolstvo, predsednica

dr. **Stane Andolšek**, Gimnazija Poljane, Ljubljana, član

dr. **Matej Makarovič**, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, član

Matjaž Poljanšek, Gimnazija Vič, Ljubljana, član

mag. **Jožica Virk Rode**, Gimnazija Jožeta Plečnika, Ljubljana, članica

Pri posodabljanju učnega načrta je predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za sociologijo izhajala iz obstoječega učnega načrta za sociologijo iz leta 1998, upoštevala je mnenja in nasveta učiteljic in učiteljev in drugih strokovnjakov.

Recenzenti:

dr. **Ivan Bernik**, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede

Blanka Pokeršnik, Prva gimnazija Maribor, Maribor

Uredili: **Katja Križnik** in **Nataša Purkat**

Sprejeto na 110. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 14. 2. 2008.

Kazalo

1 OPREDELITEV PREDMETA	5
2 SPLOŠNI CILJI/KOMPETENCE	5
OSNOVNI NIVO SOCIOLOGIJE (70 UR)	6
3 CILJI IN VSEBINE	7
3.1 Posameznik – družba - sociologija	7
3.2 Identiteta in kultura.....	8
3.3 Družbene različnosti in neenakosti.....	9
3.4 Odločanje v skupnosti	11
3.5 Izzivi sodobnega sveta.....	12
3.6 Načini in metode raziskovanja v sociologiji	13
MATURITETNI DEL PREDMETA (210 UR)	14
3.7 Družba - zdravje, telo, bolezen.....	14
3.8 Družina	15
3.9 Šolanje	15
3.10 Religija in verovanjski sistemi	16
3.11 Odklonskost in kriminaliteta	17
3.12 Množični mediji in komunikacije.....	18
3.13 Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja.....	19
3.14 Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas.....	20
4 PRIČAKOVANI DOSEŽKI.....	21
4.1 Posameznik – družba – sociologija	21
4.2 Identiteta in kultura.....	21
4.3 Družbene različnosti in neenakosti.....	22
4.4 Odločanje v skupnosti	22
4.5 Izzivi sodobnega sveta.....	22
4.6 Načini in metode raziskovanja v sociologiji	22
4.7 Družba - zdravje, telo, bolezen.....	23
4.8 Družina	23
4.9 Šolanje	23
4.10 Religija in verovanjski sistemi	23
4.11 Odklonskost in kriminaliteta	23
4.12 Množični mediji in komunikacije.....	24

4.13 Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja.....	24
4.14 Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas.....	24
5 MEDPREDMETNE POVEZAVE.....	24
6 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA	25
7 VREDNOTENJE DOSEŽKOV	26

1 OPREDELITEV PREDMETA

Namen predmeta sociologije je, da dijakinje in dijake opremi s tistimi znanji in spretnostmi, ki so pomembni in potrebni za razumevanje lastnega osebnega življenja kot tudi za razumevanje širših družbenih pojavov in procesov, ki presegajo izkušnjo posameznice in posameznika. V demokratični družbi je sposobnost posameznikov in posameznic za odločanje in zavedanje posledic svojega delovanja (ali nedelovanja) odločilnega pomena. Zato morajo razviti sposobnosti, da družbe ali dejanj posameznikov in posameznic ne ocenjujejo zgolj z vidika omejene lastne izkušnje, pač pa da se odtrgajo od samoumevnosti vsakdanjega življenja in pogledajo na dogodke in pojave iz širše družbene in kulturne perspektive, ki temelji na načelih znanstvenega spoznavanja. Pri analiziranju družbenih dogodkov in pojavov ter individualnih odločitev razvijajo razumevanje, da okoliščine, v katerih delujejo niso zgolj naključen splet dogodkov, ampak potekajo po določenih družbenih in kulturnih vzorcih. Razumejo pa tudi, da delovanje ljudi ni zgolj determinirano s temi okoliščinami, temveč da so ljudje hkrati tudi sami njihovi ustvarjalci. Ta znanja in spretnosti omogočajo dijakinjam in dijaku, da se tvorno vključijo v družbo in sodelujejo pri njenih pomembnih odločitvah na osnovi znanstvenih spoznanj in znanstvenih evidenc, omogočajo pa tudi boljše razumevanje osebnih odločitev in doživljanj.

Sociologija tako usposablja dijake in dijakinje za samostojno uporabo ključnih socioloških idej in ustreznih metod pri analizi družbenih pojavov in lastnega življenja in omogoča tvorno vključevanje v družbo. Posebej omogoča spoznavanje in analizo slovenske družbe, vendar pa usmerja analitično pozornost dijakov in dijakinj tudi na temeljne značilnosti drugih sodobnih družb in kultur.

2 SPLOŠNI CILJI/KOMPETENCE

Dijakinje/ dijaki razvijajo:

- občutljivosti za zaznavanje družbenih problemov, procesov in pojavov
- razumevanje družbenih in individualnih problemov v kontekstu širše družbene in kulturne perspektive
- sposobnost razumevanja temeljnih socioloških koncepcij in teoretičnih pristopov ter njihove uporabe pri razumevanju in pojasnjevanju družbenih pojavov,

- sposobnosti refleksije lastnega socialnega položaja in oblikovanja stališč, prepričanj, predsodkov in delovanj kot temelja za vključevanje v družbeno življenje ter za strpno in odgovorno ravnanje
- sposobnost razumevanje večplastnosti in kompleksnosti družbenega in osebnega življenja posameznika/posameznice in zmožnost večplastnega in kompleksnega obravnavanja konkretnih družbenih procesov in pojavov ter osebnih problemov
- sposobnosti kritičnega, na znanju utemeljenega odnosa do družbenega delovanja
- sposobnost za analizo in kritično vrednotenje različnih podatkov in izsledkov družboslovnih raziskav in različnih vrst informacij, gradiv in virov
- sposobnost izdelave enostavnejših socioloških raziskav
- sposobnost strokovnega, argumentiranega in strpnega izražanja lastnih stališč
- sposobnost empatije in strpnosti do različnosti
- sposobnosti za demokratično državljanstvo
- sposobnost povezovanja socioloških znanj s spoznanji z drugih znanstvenih področij in humanistike.

OSNOVNI NIVO SOCIOLOGIJE (70 UR)

V osnovnem sklopu sociologije dijakinje in dijaki razvijejo razumevanje, da tudi individualne odločitve in dejanja potekajo v kompleksnem spletu okoliščin, da niso naključne in da pogosto potekajo po določenih družbenih vzorcih, da pa hkrati družbo konstruirajo ljudje s svojimi odločitvami in dejanji v danih okoliščinah. Razumejo razliko med vsakdanjim obravnavanjem družbenih problemov in znanstvenim pristopom, razumejo oblikovanje lastne identitete v sklopu družbenega dogajanja in dogajanja v širši družbi. Usposobijo se za analizo in vrednotenje osnovnih dejavnikov, ki vplivajo na družbeno življenje in življenje posameznice, razvijejo sposobnost za analizo in vrednotenje procesov odločanja v družbi in se tako usposobijo za nove izzive, ki jih prinašajo spremembe v sodobni družbi.

Učni načrt navaja delitev znanj na splošna znanja in posebne znanja. Splošna znanja so opredeljena kot znanja, potrebna za splošno izobrazbo in so namenjena vsem dijakinjam in dijakom, zato jih mora učiteljica oziroma učitelj obvezno obravnavati. Posebna znanja opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učiteljica/učitelj obravnava glede na zmožnosti in interese dijakov.

3 CILJI IN VSEBINE

3.1 POSAMEZNIK – DRUŽBA - SOCIOLOGIJA

Vsebina: Namen poglavja je pojasniti sociološki pristop pri obravnavi družbenih in individualnih problemov. Poudarek je na analiziranju družbenih dogodkov in pojavov ter individualnih odločitev v družbenem kontekstu in na razumevanju, da okoliščine, v katerih delujejo ljudje niso zgolj naključen splet dogodkov, ampak potekajo po določenih družbenih in kulturnih vzorcih, ljudje pa niso zgolj determinirani s temi okoliščinami, ampak so hkrati tudi sami njihovi ustvarjalci. Poudariti je potrebno, da je družba dinamična kategorija in zato podvržena spremembam in to prikazati na analizi sprememb med predmoderno in moderno družbo. Družbene spremembe so tudi vplivale na razvoj proučevanja družbe in sociologije same, ki je pri opredelitvi svojega predmeta (družbe, odnosa posameznik – družba) in načina proučevanja razvila različne sociološke pristope, zato je potrebno pojasniti različne pristope pri opredeljevanju družbe in odnosov med posameznikom in družbo in značilnosti sociološkega proučevanja družbe.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razvijajo razumevanje, da je individualno obnašanje vpeto v širše družbene, kulturne in zgodovinske okoliščine, razvijati sposobnost za analizo vsakodnevnih pojavov iz te širše perspektive (sociološka imaginacija) in razumevanje vloge posameznika kot ustvarjalca svojega sveta
- razumejo, da je družba dinamična kategorija, da so se družbene in kulturne okoliščine življenja posameznikov spreminjale (predmoderne in moderne družbe)
- razumejo, da so družbene spremembe vzpodbujale raziskovanje družbe (in oblikovanje sociologije kot vede), vplivale na načine in probleme sociološkega proučevanja družbe ter različne pristope k obravnavi družbenih problemov
- razumejo koncepcije pojma družbe in odnosa med posameznikom in družbo z vidika različnih teoretskih pristopov

Posebna znanja: Nastanek sociologije kot znanosti: A.Comte/Saint Simon in okoliščine njenega nastanka; H. Spencer: evolucionizem, socialni darwinizem; Pregled sociološke

klasike najpomembnejših socioloških perspektiv (Durkheim: družbena dejstva; T. Parsons: funkcionalne predpostavke obstoja družbe; Marx: koncepcija razredne družbe in razrednega boja – zgodovinski pogled, Weber: koncept družbenega delovanja (tipi delovanja); Luckmann: Družbeno konstruiranje realnosti; J.H.Mead: družbeno oblikovanje Jaza, Goffman: upravljanje z vtisi –impression management, mortificiranje Jaza v totalni instituciji; Giddens: koncept strukturacije. Novejša pojmovanja o strukturalnih predpostavkah človekovega mišljenja in delovanja: M.Mauss/Bourdieu: habitus; Posebnosti družboslovne znanosti (sociologije) glede na naravoslovna raziskovanja in odnos do vsakdanjega spoznavanja; W.Mills: sociološka imaginacija.

3. 2 IDENTITETA IN KULTURA

Vsebina: Poudarek je na razvijanju razumevanja, da se človek oblikuje v interakciji z drugimi ljudmi in družbenimi okoliščinami, da se v tej interakciji nauči življenja neke skupnosti, oblikuje svoje socialne identitete in nauči vloge, oblikuje svojo lastno identiteto pri tem pa tudi (re)producira družbo.

V poglavju razvijamo razumevanje, da je način življenja neke skupnosti opredeljen s kulturo, ki preko vrednot, norm, navad, materialnih dosežkov, .. nadzora in sankcijami vplivajo na načine obnašanja in delovanja njenih članov.

Pojasniti je potrebno dileme pri obravnavi lastne kulture kot samoumevne in soočanja z drugimi kulturami, subkulturami ali kontrakulturami.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo proces socializacije kot proces, v katerem se učimo življenja v skupnosti (ponotranjanje), v katerem oblikujemo (in spreminjamo) socialne identitete, družbene vloge in lastno identiteto ter s tem (re)produciramo družbo
- razumejo, da proces socializacije poteka v različnih družbenih kontekstih (skupine, institucije, družbene okoliščine, množični mediji), analizirajo in vrednotijo njihovo delovanje

- razumejo različna pojmovanja starostnih obdobj v različnih družbah (starostna obdobja kot biološki proces in družbeni konstrukt in analizirajo specifičnosti procesa socializacije v modernih družbah
- razumejo kulturo kot način življenja
- pojasnijo pomen vrednot, norm, navad, nadzora in sankcij za delovanje družbe in posameznikov, razumejo spreminjanje in pluralnost kultur (medkulturni odnosi) in pomen družbenega nadzora kot mehanizma za ohranjanje družbene urejenosti
- razumejo zaznavanje lastne kulture kot samoumevne, razumejo dileme in probleme pri obravnavi drugih kultur in subkultur – kulturni relativizem in etnocentrizem

Posebna znanja: Mediji in socializacija (medijska konstrukcija realnosti); spreminjanje odnosa do otrok in otroštva skozi zgodovino evropskih družb; adolescenca in podaljševanje mladosti kot poseben fenomen sodobnega časa; odnos med kulturo in človekovo naravo; primerjalne (antropološke) študije različnih kultur; M. Mauss/Malinowski: obdarovanje kot kulturni in socialni fenomen; razvoj mladinskih subkultur; sociologija rock glasbe; C.L.Strauss: primerjalna analiza sorodstvenih sistemov domorodskih družb in njihovih mitologij – možna tudi druga področja analize rodoslovnih debel in mitskih sistemov; evropski kolonializem, medkulturni stiki in posledice... pomen antropoloških proučevanj - tudi za sociološko znanje in metodo; simbolna narava kulture.

3. 3 DRUŽBENE RAZLIČNOSTI IN NEENAKOSTI

Vsebina: Poglavje obravnava načine, kako smo ljudje glede na različne pripisane ali pridobljene statuse (spol, starost, etnična pripadnost, razred, rasa, verska pripadnost, poklicna pripadnost) razporejeni v različne (hierarhične) strukture, ki so lahko bolj ali manj stabilne in mehanizme, ki na to vplivajo. V poglavju obravnavamo posebnosti posameznih pripisanih in pridobljenih statusov in njihov pomen za družbo in posameznika oz. posameznico ter značilnost družbene stratifikacije in načine njenega reproduciranja in spreminjanja. Poudarek je še posebej na neenakostih v sodobnih družbah, različnih razlagah neenakosti, revščine in socialne izključenosti tako znotraj družb kot tudi med družbami.

Cilji:

Dijakinje/dijaki:

- razumejo učinke pripisanih ali pridobljenih statusov: spol, starost, etnična pripadnost, razred
- razumejo razliko med biološkim in družbenim spolom, analizirajo različne poglede na vlogo žensk in moških v družbi in ovrednotijo spreminjanje moškosti in ženskosti v sodobnih družbah
- razumejo pomen etnične identitete in ovrednotiti njen pomen za posameznika, njegov status in družbo, ter različne odnose med etnijami
- razumejo problematiko družbene neenakosti z vidika starosti, ovrednotiti njen pomen v sodobnih družbah
- razumejo družbeno stratifikacijo in njene različne razlage, s pomočjo različnih razlag pojasniti družbene stratifikacije
- pojasnijo pomen procesa samoreprodukcije elit za družbeno stratifikacijo
- razumejo vpliv družbene neenakosti na različne vidike življenja (izobraževanje, zdravje, delo, potrošnja, prosti čas)
- analizirajo spremembe družbene neenakosti v sodobnih družbah (znotraj in med družbami) in pojasnijo pomen socialnih omrežij in kulturnega kapitala za razlago družbene neenakosti v sodobnih družbah
- razumejo vzroke in različne razlage revščine in socialne izključenosti in pomen socialne države

Posebna znanja: religijske osnove pripisanih statusov: kastni sistem v Indiji; Institucionalizirani rasizem; primerjalna analiza položaja starejših v različnih kulturah in zgodovinskih dobah; spol in neenakost – razvoj feminizma in položaj žensk v sodobnih družbah; profesije in njihov pomen v sodobnem času; W. Mills: Elita oblasti – analiza elit v ameriški družbi; Marxovo razumevanje razredne družbe; Webrovo pojmovanje družbene razslojenosti; zgodovina ekonomskih in političnih bojev delavstva v evropskem prostoru; Konec razredov in strukturacija družbe v postmodernem svetu; socialni in kulturni kapital - družbena neenakost; komunistična skupnostna ureditev izraelskih kibucev; analiza družbenih neenakosti, izključenosti in pojava revščine v Sloveniji; sociologija potrošnje in potrošništva; vpliv rasne, verske in poklicne pripadnosti (profesije) na družbeno slojevitost.

3.4 ODLOČANJE V SKUPNOSTI

Vsebina: Poglavlje obravnava povezanost odločanja z močjo, vpliv sistema oblasti na način razporejanja moči znotraj države, različne oblike možnosti odločanja ter spremembe v teh procesih. Poudarek je na osnovnih principih delovanja modernih držav, pomen socialne države ter povezanosti demokracije s pravno državo. V poglavju analiziramo načine in pomembnost različnih subjektov pri sprejemanju odločitev, ki so pomembnih za skupnosti, ter spremenjeno vlogo nacionalne države v sodobni družbi in njeno vlogo v mednarodnih skupnostih. Namen poglavja je spodbujanje k tvornemu vključevanju v družbo in sodelovanju pri za skupnost pomembnih odločitvah oz. razvijanje aktivnega demokratičnega državljanstva.

Cilji:

Dijakinje/dijaki:

- razumejo, da je odločanje v družbi povezano z močjo in oblastjo
- razumejo načine oblikovanja in delovanja modernih držav, različne pristope pri razlagi pomena in delovanja politične oblasti, moči in države ter povezanost demokracije s pravno državo (delitev oblasti ...)
- analizirajo in pojasnijo dileme moderne demokracije
- razumejo in ovrednotijo pomen delovanja različnih subjektov v procesu odločanja v demokratičnih družbah (politične stranke, interesne skupine, profesionalna združenja, skupine pritiska, sindikati, civilna gibanja in posamezniki)
- analizirajo procese odločanja v lokalnih skupnostih
- razumejo procese odločanja v modernih organizacijah, ovrednotijo vpliv na življenje ljudi, analizirajo odnos med birokracijo in demokracijo
- razumejo pomen socialne države za družbeno kohezijo in pojasnijo način njenega delovanja
- razumejo spreminjanje pomena nacionalne države in načine odločanja v mednarodnih skupnostih (Evropska unija)

Posebna znanja: Razvoj odnosa med civilno družbo in državo v evropskem prostoru; razvoj in pomen civilno družbenih gibanj v osamosvojitvenih in demokratijskih procesih v Sloveniji; primerjalna analiza različnih tipov oblasti v zgodovini (po Webrovi klasifikaciji tipov oblasti); sociološko-zgodovinska analiza nastanka modernih evropskih držav in širjenja njihovih pristojnosti; klasična grška demokracija in razvoj sodobnih demokratičnih sistemov; cirkulacija in samoobnavljanje elit; demokratična politična ureditev v Sloveniji (volilni sistem, politična aktivnost, oblike participacije in odločanja državljanov, strukturacija političnega prostora v Sloveniji); značilnosti in zgodovinske oblike totalitarnih političnih režimov.

3.5 IZZIVI SODOBNEGA SVETA

Vsebina: Dijake usmerjamo k razumevanju in analiziranju vzrokov in značilnosti spreminjanja sodobnega sveta, ter vrednotenju procesov povezovanja sveta in hkrati povečevanja pomena lokalnih skupnosti ter razumevanju, da spremembe ne zadevajo samo ekonomskih dejavnikov, ampak tudi drugih področij družbenega in individualnega življenja od sfere dela, (zaposlenosti in nezaposlenosti), vzorcev družinskega življenja, oblikovanja osebne identitete... in vrednotenju priložnosti in nevarnosti, ki jih prinašajo spremembe.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo procese globalizacije kot protisloven proces in ovrednotijo različne poglede na globalizacijo
- razumejo dejavnike, ki vplivajo na povezovanje sveta od ekonomskih dejavnikov, do mednarodnih organizacij (Evropska unija) ter ovrednotijo njihov vpliv in pomen
- analizirajo vpliv globalizacije na zasebno življenje ljudi
- znajo oceniti priložnosti in tveganja sodobnega sveta (ekološki problemi, staranje prebivalstva, razvoj tehnologije, spreminjanje razkoraka med razvitimi in nerazvitimi)

Posebna znanja: Evropska integracija in globalizacija; Globalizacija in protiglobalizacijska gibanja – dileme in problemi povezani z globalizacijo; Globalizacija in ekološka kriza; Novi ekološki etični pogledi; Pogoji in posledice nizke rodnosti in podaljševanja trajanja življenja v evropskih državah – primerjalna analiza; Demografski trendi – primer Slovenije; Migracijski tokovi v Evropi – nekoč/danes, in posledice: multikulturalnost, medetnični konflikti;

U. Beck in družba tveganja, biotehnologija in informacijska tehnologija – priložnosti in tveganja, vloga medijev v »globalni družbi«, vpliv globalizacije na sfero dela, družine, identitete, migracije, odnos do sebe, zdravje, telo, bolezni, izobraževanje, problemi moderne urbanizacije .

3.6 NAČINI IN METODE RAZISKOVANJA V SOCIOLOGIJI

Vsebine: Poglavje obravnava principe znanstvenega raziskovanja, različne pristope in metode pri raziskovanju v povezavi z razumevanjem predmeta, cilji raziskovanja in teoretičnimi predpostavkami. Dijakinje in dijaki naučimo narediti načrt raziskovalnega dela in ga utemeljiti oz. izvesti krajšo raziskovalno nalogo.

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo problematiko objektivnega, veljavnega in zanesljivega preučevanja družbenih procesov in pojavov
- razumejo, da z različnimi načini raziskovanja in različnimi metodami pridobivamo različne dokaze v zvezi z določenim družbenim pojavom in povezanost izbire načinov in metod s teoretskimi predpostavkami ter raziskovalnim problemom
- znajo uporabljati različne pristope in metode družboslovnega raziskovanja
- razumejo problematiko specifičnosti družboslovnega raziskovanja (etičnost, preverljivost, vrednotne nevtralnosti in družbene vpetosti raziskovalca)
- razumejo problematiko vzorčenja
- usposobijo se za analiziranje, vrednotenje in sklepanje v družboslovnih raziskavah
- pripravijo raziskovalni načrt ali enostavnejšo raziskovalno nalogo

Posebna znanja: Možnosti in dileme vrednotno nevtralne sociologije (Weber, Gouldner); kvantitativna in kvalitativna metodologija – možnosti in komplementarnost obeh pristopov; Izdelava raziskovalne naloge.

MATURITETNI DEL PREDMETA (210 UR)

V maturitetnem delu predmeta dijakinje in dijaki določene teme poglobijo, pri nekaterih temah pa aplicirajo osnovne koncepte in koncepcije na posamezne družbene podsisteme, ki bistveno zaznamujejo življenje v sodobnih družbah.

3.7 DRUŽBA - ZDRAVJE, TELO, BOLEZEN

Vsebina: Poglavje obravnava razumevanje telesa v sodobni družbi in družbene dejavnike, ki na to vplivajo, na družbenih vidikih zdravja, ki vplivajo tudi na predstavo o bolezni in zdravju in njenem pomenu (spreminjanje predstav o bolezni in zdravju, moderni koncepti bolezni in zdravja). Poglavje obravnava družbene dejavnike, ki vplivajo na zdravje, analizira odnos med družbenimi neenakostmi in zdravjem in boleznijo ter spreminjanje vloge in pomena medicine v sodobni družbi, proces medikalizacije in družbeno konstrukcijo zdravega načina življenja, pomen in spreminjanje javnega zdravstva in odnos med medicino in alternativnimi zdravilnimi praksami.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- pojasnijo družbeno konstrukcijo telesa
- analizirajo različna pojmovanja bolezni in zdravja v kontekstu z družbenimi in kulturnimi opredelitvami
- problematizirajo koncept zdravega življenja
- analizirajo odnos med družbenimi neenakostmi in zdravjem
- razumejo proces medikalizacije
- razumejo spreminjanje koncepta javnega zdravstva, vloge medicine in medicinske profesije, problematizirajo individualizacijo odgovornosti za zdravje
- analizirajo problematiko alternativne medicine

Posebna znanja: Kakovost življenja in zdravje; delovno mesto in stres; odnosi med zdravnikom in bolnikom (Parsons); položaj starejših in družbena blaginja, alternativna medicina in možnosti profesionalizacije; medicinska sociologija; socialna patologija in

zdravje; etični problemi sodobne medicine: evtanazija, transplantacijska kirurgija, kloniranje, prisilna hospitalizacija in terapevtsko nasilje.

3.8 DRUŽINA

Vsebine: Poglavje obravnava pomen in vlogo družine kot primarne skupine in institucije za posameznika in družbo, razumejo kompleksnost družinskih oblik ter univerzalnost in spremenljivost oblik in funkcij družin, razumejo pravila oblikovanj družin in načine in vzroke spreminjanja družin v sodobnih družbah.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo pomen družin za posameznika in družbo
- razumejo dileme glede univerzalnosti družine; raznolikost družin znotraj skupnosti in med kulturami
- razumejo obstoj pravil za oblikovanje družine (kateri – sorodstvene zveze, rasa, vera, razred ..., koliko partnerjev, kraj bivanja, ...)
- analizirajo odnose v družinah in ovrednotijo spreminjanje družin v sodobni družbi in dejavnike, ki vplivajo na to

Posebna znanja: Primerjalna analiza družinskih oblik v različnih družbah in kulturah; spreminjanje družine v modernih družbah (alternativne družinske skupnosti in življenjski stili; strukturna in funkcijska dezorganizacija družine: primeri družinske patologije oz. njene disfunkcionalnosti. Urejanje družinskih razmerij: socialno-psihološki vidik (dolžnosti in pravice družinskih članov, skrbništvo, problematika razvez zakonske zveze).

3.9 ŠOLANJE

Vsebine: Poglavje obravnava pomen šole kot družbene institucije, ki zagotavlja kontinuiteto izobraževanja zasnovanega na teoretskih spoznanjih, razumevanje razmerij med šolo in ostalimi oblikami pridobivanja znanja, razumevanje različnih funkcij šole, dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost v šoli in pomen izobraževanja za družbeno mobilnost

in dejavnike tveganja, razumejo odnos med izobraževanjem in družbenimi neenakostmi, ovrednotijo različna pojmovanja funkcij in pomenov šole.

Cilji:

Dijaki/ dijakinje:

- znajo pojasniti šolo kot družbeno institucijo z več funkcijami (izobraževanje, dejavnik socializacije) in njihove različne teoretske razlage (liberalistične, funkcionalistične, konfliktne, komunitarne)
- Razumejo dejavnike, ki vplivajo na različne dosežke v šoli in različne razlage pomena dejavnikov
- problematizirajo izobraževanje kot faktor mobilnosti
- analizirajo odnos med družbenimi neenakostmi in izobraževanjem
- razumejo različne razlage pomena izobraževanja za družbo in posameznika (pomen, vrednote, odnosi)
- razumejo pomen spreminjanja razmerij med formalnimi in neformalnimi oblikami izobraževanja v moderni družbi in pomen vseživljenjskega izobraževanja
- ovrednotijo razmerja med zahtevami trga in šolanjem

Posebna znanja: Zgodovinski razvoj in pomen množičnega šolanja. Alternativne oblike organiziranja in izvajanja šolskega dela (summerhillsko šolstvo, waldorfsko š.); Pomen in perspektive on-line izobraževanja. Šola in družbena reprodukcija neenakosti (Bowles, Bourdieu, Boudon,; Šola in skriti kurikulum (Apple); Šola, jezikovne kompetence in družbena neenakost (Bernstein); Šola, stres in nasilnost (bullying).

3.10 RELIGIJA IN VEROVANJSKI SISTEMI

Vsebine: Poudarek je na religiji kot enemu od verovanjskih sistemov, pomenu religij za posameznika in za družbo in različnih razlagah; poglavje obravnava različne načine organiziranja religioznih skupnosti v različnih religijah, spreminjanje religioznosti v sodobnih družbah (v odnosu do posameznika/posameznice, družbe, države) ter odnose med religijami.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo religijo kot enega od verovanjski sistemov
- razumejo različne razlage religije, njenih funkcij in sestavin
- poznajo temeljne značilnosti različnih religij
- analizirajo proces sekularizacije in revitalizacije religije
- poznajo različne načine organiziranja religioznih skupnosti v različnih svetovnih religijah
- razumejo spremembe v religioznosti v sodobnih družbah (organiziranost, pomen religije za posameznika, spreminjanje odnosa religiozna skupnost – družba in država, razumejo različne odnose med religijami – verski pluralizem, fundamentalizem, civilna religija)

Posebna znanja: Verski fundamentalizem – zgodovinski primeri in njegova pojavnost v sodobnem svetu; primerjalna analiza različnih religijskih sistemov – stvarjenje, odnos do smrti, do nasprotnega spola, do narave, do spolnosti; pojav novih religijskih gibanj (New age, Teozofija, Eko-religija, Scientistična cerkev, Bahajci ...) njihov zgodovinski izvor in družbeni razlogi. Nevidna religija (T. Luckmann); kriza smisla v modernih družbah; pojavi okultizma (astrologija, magija, spiritizem); novi mysticism in kriza razsvetljenske paradigme; cerkev in politika – zgodovinski pogled.

3.11 ODKLONSKOST IN KRIMINALITETA

Vsebina: V poglavju obravnavamo odnos med kriminalom in odklonskostjo ter različne razlage odklonskosti in kriminala. Analiziramo različne oblike kriminala in odnos med kriminaliteto in spolom, starostjo, etnijo in razredom ter preučimo dileme v zvezi z oblikami in načini kaznovanja.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razlikujejo med kriminalom in odklonskostjo
- razumejo različne vrste in oblike kriminalitete (žrtve in storilci), problematizirajo statistike o kriminalu, vrednotijo različne načine spopadanja z kriminalom v družbi tveganja

- razumeti različne razlage odklonskosti in kriminalitete: (biološke, psihološke in sociološke: funkcionalistične, interakcionistične ,konfliktne in kontrolne)
- razumejo dileme kaznovanja

Posebna znanja: Načini kaznovanja in nadzorovanja – zgodovinsko sociološki pogled (M. Faucault); Mladinsko prestopništvo- razlogi in trendi (pregled statistične evidence in analiza); smrtna kazen; spoštovanje človekovih pravic na področju kaznovanja; sociološki pogledi na odklonsko vedenje in kriminal – primerjalna analiza, mediji in kriminal, svoboda, kriminal in varnost.

3.12 MNOŽIČNI MEDIJI IN KOMUNIKACIJE

Vsebine: Poglavje obravnava protislovno vlogo množičnih medijev pri oblikovanju in posredovanju informacij in interpretacij s stališča družbe in posameznika, možnost avtonomije in nadzora glede na politiko in lastništvo, analizira vpliv procesa ustvarjanja novic, različne razlage o vplivu medijev ter večplastno vlogo novih komunikacijskih tehnologij v sodobni družbi in procesu globalizacije.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo pomen množičnih medijev in komunikacijskih tehnologij za oblikovanje odnosa do sveta in samega sebe
- razumejo različne razlage vpliva medijev na javnosti
- analizirajo moč in nemoč medijev v sodobni družbi
- razumejo problematiko avtonomnosti množičnih medijev (lastništvo, politika)
- preiščejo prezentacije različnih družbenih skupin v množičnih medijih (spol, starost, etnija, razred)
- analizirajo in vrednotijo spremembe, ki jih prinašajo nove tehnologije komuniciranja v vsakdanje življenje
- ovrednotijo vplive globalizacije na množične medije

Posebna znanja: mladi in novi načini komuniciranja; razvoj množičnih medijev; množični mediji in zloraba v politiki; mediji in nasilje; mediji in otrok – računalniške igrice, risanke, film; moralna panika; politika in mediji; vpliv globalizacije na delovanje medijev; oglaševanje in politična propaganda; načini prikazovanja spola, starosti, razreda, etničnih skupin

3.13 ZNANOST – DRUŽBENI RAZVOJ IN EKOLOŠKA VPRAŠANJA

Vsebine: V poglavju je poudarek na analizi vloge in pomena znanosti v sodobni družbi, problematizaciji pomena razvoja znanosti, tehnologije in družbenega napredka z vidika možnosti za trajnostni razvoj družbe, vrednotenja odnos med znanostjo in znanjem ter uporabo znanja, pozitivnih in negativnih plati uporabe znanosti in možnosti javnosti za odločanje o uporabi znanstvenih dosežkov.

Cilji:

Dijakinje/dijaki:

- razumejo večplastnost znanosti kot spoznavnega in legitimacijskega sistema
- problematizirajo avtonomnost znanosti, profesionalizacijo znanosti in analizirajo družbeno odgovornost znanstvenikov
- razvijajo razumevanje razvoja znanosti in tehnologije kot protislovnega razvoja
- analizirajo posledice nespremenjenega načina razvoja v luči naraščajoče ekološke krize (v odnosu na zdravje, način in kakovost življenja, ekonomski razvoj, enakopravnost dostopa do naravnih virov)
- problematizirajo koncept trajnostnega razvoja in vprašanje nove ekološke etike
- pretehtajo možnosti za participacijo javnosti pri usmerjanju razvoja znanosti in njene uporabe
- pretehtajo etične probleme razvoja in uporabe znanosti

Posebna znanja: Razvoj moderne znanost; revolucija v biotehnologiji, posledice, možnosti uporabe in zlorabe in etični problemi v zvezi z razvojem biološke znanosti in tehnologije; znanost in novi mysticizem, globalno segrevanje in njegove posledice; razvoj informacijske

znanosti in tehnologije in njen vpliv na zasebnost, varovanje osebnih podatkov, človekove pravice in nadzor; okolje in meje rasti; izčrpavanje virov in onesnaževanje;

3.14 DELO, MODERNE DRUŽBENE ORGANIZACIJE IN PROSTI ČAS

Vsebine: Poudarek je na analizi spreminjanja dela in zaposlitev v moderni družbi in vplivu dela na življenje ljudi, presoji sprememb v sferi dela in ekonomije v sodobni družbi znanja in njihovem vplivu na socialno, osebno ter družinsko življenje. Izpostavljena je tudi problematika odnosa med delom in prostim časom ter spremembe na področju nezaposlenosti ter v vrednotenju dela in potrošnje. Poglavje obravnava povezanost med družbenimi neenakostmi in sfero dela in nezaposlenostjo. Poleg sprememb v sferi dela in ekonomskih organizacij poglavje obravnava tudi naraščajočo pomembnost organizacij v razvoju modernih družb, presoja posledice razvoja organizacij za razvoj družbe in življenje posameznikov in posameznic.

Cilji:

Dijakinje/ dijaki:

- razumejo razliko med delom in zaposlitvijo
- analizirajo spreminjanje sfere dela in zaposlitev ter ekonomije v sodobni družbi in vrednotijo posledice za družbo in posameznike in posameznice
- vrednotijo problematiko fleksibilnosti in negotovosti zaposlitve
- analizirajo družbene neenakosti v povezavi z delom in nezaposlenostjo v sodobnih družbah
- vrednotijo spreminjanje odnosa do dela in potrošnje
- raziščejo odnos med delom in prostim časom, analizirajo spreminjanje pomena prostega časa ter obseg in način izrabe prostega časa za različne družbene skupine
- razumejo pomen in spreminjanje organizacij v sodobnih družbah ter njihov vpliv na družbo in življenje posameznic in posameznikov
- razumejo in ocenijo spremembe v načinih delovanja in odnose (avtoritete in nadzor) v sodobnih organizacijah ter analizirajo dileme v zvezi z birokratizacijo oz. debirokratizacijo in mcdonalizacijo sodobne družbe

Posebna znanja: posledice fleksibilnosti dela za družbo in posameznike oz. posameznice; posledice dolgotrajne brezposelnosti, spreminjanje odnosa do dela; transnacionalne korporacije; ženske v menedžmentu, zadovoljstvo in nezadovoljstvo pri delu; totalne institucije (Goffman),

4 PRIČAKOVANI DOSEŽKI

Pričakovani dosežki izhajajo iz zapisanih ciljev, vsebin in kompetenc. Pričakovani dosežki so zapisani splošno, kar pomeni, da jih bodo dijakinja/dijaki dosegli v različnem obsegu in na različnih taksonomskih stopnjah. Za doseganje pričakovanih dosežkov poskrbijo učiteljice in učitelji s kvalitetnim izvajanjem pouka in dijakinja in dijaki, s svojim delom in odgovornostjo v skladu s svojimi sposobnostmi.

4.1 POSAMEZNIK – DRUŽBA – SOCIOLOGIJA

Dijakinja/dijak:

Analizira vsakodnevne družbene fenomene z vidika vpetosti v družbene in kulturne okoliščine in oceni vlogo posameznika/posameznice v njih; razlikuje med vsakodnevnim in sociološkim obravnavanjem družbenih problemov; pojasni dinamičnost družbe na različnih konkretnih področjih; zna pojasniti različne pristope pri opredelitvi predmeta sociologije in načinov raziskovanja družbe ter različne pristope pri pojasnjevanju vloge posameznikom oziroma posameznice.

4.2 IDENTITETA IN KULTURA

Dijakinja, dijak:

Pojasni proces socializacije (kor proces interakcije) z vidika posameznice/posameznika in družbe in presodi specifičnost procesa socializacije v sodobnih družbah; pojasni in presodi vpliv različnih družbenih kontekstov in skupin (dejavnikov socializacije) na proces socializacije; pojasni načine poteka socializacije in spreminjanje pomena in vlog življenjskih obdobj v različnih družbah in kulturah; pojasni pomen kulture pri oblikovanju identitet, kulturo kot način življenja, analizira pomen vrednot, norm, navad, nadzora in sankcij za delovanje posameznic in posameznikov ter družbe ter vzroke za spreminjanje in pluralizacijo

kultur v sodobnih družbah; analizira in presoja odnos do lastne kulture, subkulture in drugih kultur

4.3 DRUŽBENE RAZLIČNOSTI IN NEENAKOSTI

Dijakinja/ dijak:

Pojasni pomen pripisanih in pridobljenih statusov: spol, starost, etnična pripadnost, razred, za posameznika in družbo in vrednoti njihov vpliv v sodobnih družbah; pojasni družbeno stratifikacijo in njene različne razlage in jih uporablja za presojo družbene stratifikacije v sodobni družbi; pojasni vzroke in različne razlage revščine in socialne izključenosti in jih uporablja za presojo v sodobnih družbah.

4.4 ODLOČANJE V SKUPNOSTI

Dijakinja/dijak:

Preišče povezanost med močjo, politično oblastjo in odločanjem v skupnosti. Pozna principe delovanja moderne države, značilnosti in dileme demokracije. Zna pojasniti in presoditi pomen in način delovanja različnih subjektov v procesu odločanja znotraj države in v mednarodnem prostoru.

4.5 IZZIVI SODOBNEGA SVETA

Dijakinja/ dijak:

Pojasni procese globalizacije kot protislovnega procesa in njihove vplive na različna področja življenja in oceni priložnosti in glavne dejavnike tveganja razvoja sodobnih družb.

4.6 NAČINI IN METODE RAZISKOVANJA V SOCIOLOGIJI

Dijakinja/dijak:

Razume značilnosti družboslovnega raziskovanja, pozna različne metode in tehnike raziskovanja ter se usposobi za uporabo in izdelavo raziskovalne naloge. V osnovnem delu se usposobi za izdelavo enostavnejšega raziskovalnega načrta ali krajše raziskovalne naloge, v maturitetnem delu pa za izdelavo zahtevnejše raziskovalne naloge.

4.7 DRUŽBA - ZDRAVJE, TELO, BOLEZEN

Dijakinja/dijak:

Pojasni družbeno konstrukcijo telesa in zdravja, razloži družbene vidike telesa in presodi spreminjanje odnosa do zdravja in telesa, zdravstvene oskrbe in vloge medicine v sodobni družbi.

4.8 DRUŽINA

Dijakinja/dijak:

Znajo pojasniti pomen družin za posameznico/posameznika in družbe, pojasnijo dileme glede univerzalnosti družin, različne principe oblikovanja in funkcij družin in presoditi spremembe družin v sodobnih družbah.

4.9 ŠOLANJE

Dijakinja/dijak:

Pojasni šolo kot družbeno institucije z različnimi funkcijami, različne razlage vloge in pomenov šole, presodi vpliv različnih dejavnikov na šolsko uspešnosti in njeno povezanost z družbenimi neenakostmi ter načine spreminjanja šole in šolanja v sodobni družbi.

4.10 RELIGIJA IN VEROVANJSKI SISTEMI

Dijakinja/dijak:

Pojasni religijo, različne razlage religij, njenih funkcij in sestavin ter analizirajo in ovrednotijo procese spreminjanj religij v sodobnih družbah.

4.11 ODKLONSKOST IN KRIMINALITETA

Dijakinja/dijak:

Razlikuje med kriminalom in odklonskostjo, pojasni in presodi različne razlage kriminalitete in odklonskosti, načine spoprijemanja s kriminalom.

4.12 MNOŽIČNI MEDIJI IN KOMUNIKACIJE

Dijakinja/dijaki:

Pojasnijo in presojajo vlogo in pomen množičnih in komunikacijskih tehnologij v sodobni družbi, analizirajo prezentacije različnih družbenih skupin v množičnih medijih in spremembe, ki jih povzroča globalizacija.

4.13 ZNANOST – DRUŽBENI RAZVOJ IN EKOLOŠKA VPRAŠANJA

Dijakinja/dijak:

Pojasnijo večplastno vlogo znanosti in tehnologije in protislovnega vpliva na družbeni razvoj, presojajo koncepcijo in možnosti trajnostnega razvoja in etične dileme, ki jih poraja razvoj znanosti in tehnologije.

4.14 DELO, MODERNE DRUŽBENE ORGANIZACIJE IN PROSTI ČAS

Dijakinja/dijak:

Pojasni spreminjanje sfere dela, zaposlitev in ekonomije v sodobnih družbah in presodi posledice teh sprememb za družbo, življenje posameznic in posameznikov, raziščejo vpliv sprememb na družbeno neenakost, povezanost dela in prostega časa za različne družbene skupine in pomen družbenih organizacij v sodobnih družbah.

5 MEDPREDMETNE POVEZAVE

Medpredmetne povezave:

- zgodovina: zgodovina vsakdanjega življenja, od magije do religije, razvoj demokracije, migracije prebivalstva, vzpon meščanstva in uveljavitev parlamentarizma, znanost in tehnologija v 20. stoletju, spreminjajoči se načini življenja na Slovenskem po drugi svetovni vojni
- psihologija: osebnost, socializacija in skupine, medosebni odnosi in komunikacija, stališča, predsodki in moralni razvoj

- geografija: prebivalstvo, trajnostni razvoj, družbene značilnosti, verstva geografije sveta, Evrope
- filozofija: kaj lahko vem?, kaj naj storim?, filozofija religije, politična filozofija, vprašanja morale, posameznik in skupnost
- biologija: biologija in družba,
- matematika: statistika, verjetnostni račun
- slovenski jezik

6 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA

V učnem načrtu je poudarek na tem, da dijakinje in dijake opremi s tistimi znanji in spretnostmi, ki so pomembni in potrebni za razumevanje lastnega osebnega življenja kot tudi za razumevanje širših družbenih pojavov in procesov. Zato morajo razviti sposobnosti, da družbe ali dejanj posameznikov in posameznic ne ocenjujejo zgolj z vidika omejene lastne izkušnje, pač pa da razvijejo sposobnosti, da jih pogledajo iz širše družbene in kulturne perspektive, ki temelji na načelih znanstvenega spoznavanja.

Pri poučevanju naj bo poudarek na razumevanju družbenih pojavov in procesov, različnih razlag in teoretičnih pristopov ter njihova uporaba na konkretnih družbenih primerih. Tako se poučevanje približa vprašanjem, ki so blizu vsakdanjim izkušnjam dijakov in dijakinj, hkrati pa se distancira od zdravorazumskega razpravljanja o “družbenih problemih”. Pri poučevanju mora biti od vsega začetka nakazana raziskovalna naravnost sociologije, njena aktualnost in težnja, da bi prispevala k racionalizaciji družbenega življenja. Zato naj bo vsebina in raba posameznih pojmov konkretizirana s primeri iz sodobnih socioloških raziskav, še zlasti raziskav, ki obravnavajo slovensko družbo.

Podobno velja za obravnavanje različnih teoretskih usmeritev v sociologiji, ki naj se jih vključuje predvsem pri obravnavi posameznih tem in raziskovalnih problemov. Pri tem je potrebo pokazati, da različne teoretične usmeritve pogosto vključujejo izbiro različnih raziskovalnih postopkov ter različne predstave o praktični relevantnosti socioloških spoznanj.

Vrstni red obravnave tem, ki jih vsebuje učni načrt, ni obvezen, pač pa je pomembno, da dijaki in dijakinje spoznajo medsebojno povezanost posameznih družbenih pojavov in kompleksnost procesov v družbi. To omogoča tudi povezovanje socioloških spoznanj z znanji

z drugih predmetnih področij in usposabljanje dijakov in dijakinj za uporabo socioloških znanj pri drugih predmetih.

V učnem načrtu so zapisana splošna znanja, ki so obvezna za vse dijakinje in dijake, med ponujenimi znanji pa učiteljice in učitelji izberejo znanja glede na interese in sposobnosti dijakinj in dijakov. V okviru posebnih znanj pa učiteljice in učitelji lahko obravnavajo aktualne dogodke.

Pri poučevanju pa je potrebno nameniti pozornost tudi razvijanju sposobnosti empatije, strpnosti do drugačnosti; sposobnost argumentiranega in strpnega izražanja lastnih stališč; sposobnosti refleksije lastnega socialnega položaja, prepričanj, predsodkov in delovanj; sposobnost kritične analize in presoje izsledkov raziskav pa tudi različnih vrst gradiv in virov, ki jih srečujejo v vsakdanjem življenju, raziskovalne sposobnosti in spretnosti.

Učiteljice in učitelji so avtonomni pri izbiri metod poučevanja, razvijanja spretnosti in sposobnosti, pri tem pa je potrebno upoštevati, da poučevanje sociologije zahteva izbor didaktičnih metod, ki omogočajo visoko samostojnost in iniciativnost dijakov in dijakinj. Vendar pa mora biti ob tem zagotovljeno, da se dijaki in dijakinje usposablajo za dosledno rabo sociološke terminologije in za jasno izražanje socioloških idej.

7 VREDNOTENJE DOSEŽKOV

Različni cilji, spretnosti in sposobnosti, ki jih razvija sociologija usmerjajo v različne načine ocenjevanja. Učiteljice in učitelji naj zato kombinirajo različne oblike vrednotenja glede na zastavljene cilje, priporočamo pa, da eno oceno dijaki/dijakinje pridobijo s pripravo in predstavitvijo samostojnega dela (krajše pisne interpretacije manj zahtevnega sociološkega besedila, kritično analizo medijskih sporočil, s pripravo in predstavitvijo osnutka raziskovalne naloge, izdelave krajše raziskovalne naloge, ali drugega samostojnega dela).

Pri ocenjevanju naj bo poudarek na osmišljanju in vrednotenju podatkov, dejstev, definicij, na strokovnem utemeljevanju trditev, pojasnjevanju in presojanju procesov in pojavov z različnih zornih kotov, uporabi socioloških koncepcij, razlag in teorij pri pojasnjevanju družbenih fenomenov, seveda z upoštevanjem stopnje, ki jo dijakinje in dijaki lahko, glede na svojo starost in znanje, dosežejo.